

Kostrub, D. a kol. (2018). *Vychovávanie a starostlivosť o deti do troch rokov veku. Tvorba výchovného programu.*

Bratislava: Univerzita Komenského.

Vědecká monografie prezentuje výsledky výzkumu KEGA *Tvorba edukačného programu pre rané vzdelávanie* řešeného v letech 2016 až 2018 na Pedagogické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě a související teorii. Cílem monografie je „zvýznamnit proces vychovávání zdůrazněním jeho pedagogického rozměru a podpořit výchovnou praxi zařízení s odvoláním se na erudovanost poskytování výchovné péče dětem“ (s. 15); tento cíl byl rozčleněn do cílů dílčích, k jejichž naplnění se snažili autoři dospět, jak uvádějí, způsobem konceptualizace obsahu a stylem tvorby monografie. Účelem monografie je seznámit čtenáře s příslušným vědeckým poznáním, aby na jeho základě byl jako vychovávatel způsobilý koncipovat výchovný program a projektovat vlastní výchovnou činnost pro děti do tří let (s. 13). Teoretické rozpracování tematických okruhů v sedmi hlavních kapitolách a několika podkapitolách obsahuje všechny oblasti, jež byly v rámci projektu výzkumně identifikovány.

V první kapitole je uveden výzkumný problém a hlavní cíl výzkumu. Cílovou výzkumnou skupinou byli rodiče, opatrovníci v zařízeních pro děti do tří let a odborníci, jež se problematikou opatrování dětí do tří let zabývají. Výzkumným nástrojem se stala diskusní skupina, použitými metodami narativní, fenomenografické a diskurzivní interview, participativní i neparticipativní pozorování. Podrobně je popsán postup výzkumu a výsledky jsou dokládány autentickými výpověďmi respondentů. Zjištění ze současnosti, jež se týkají organizace denních činností dětí v zařízeních pro děti do tří let věku, doplňují návraty do historie kolektivní péče o tyto děti před rokem 1989 a náhledy do odbornosti jejich pracovníků zprostředkované subjekty výzkumu. V průběhu pozorovaných cílených výchovných aktivit výzkumníci identifikovali sedm oblastí výchovy dítěte v raném věku označené jako kultura... komunikace; pohybu; bezpečnosti a péče; poznávání fyzického a přírodního prostředí; soužití; chování a interpretace. Fenomény výchovy dítěte do tří let, jež byly identifikovány jak v současné rodině, tak v zařízeních, jsou láska, hranice ve výchově, podpora samostatnosti, důslednost, čas. Oproti autoritativnímu přístupu v péči o tříleté dítě před rokem 1989 je dalším zjištěným fenoménem, na němž u rodičů existuje v současnosti soulad, respekt k dítěti.

Spolupráce rodiny dítěte a instituce je potřebná vždy, do třetího roku dítěte je však mimořádně významná. Základním zjištěným kritickým faktorem v ní je komunikace mezi všemi zainteresovanými dospělými. Výzkumná zjištění jsou seřazena do kategorií a konceptů a uspořádána do tabulky.

Koncept dítěte raného věku, jemuž se úvod druhé kapitoly věnuje, je uchopen prostřednictvím psychologických, biologických a sociálních činitelů, jež podmiňují motorický, kognitivní a socio-emocionální vývoj a rozvoj osobnosti dítěte. Jsou vzpomenuy vývojové krize v podobě psychosociálních konfliktů, naplňování potřeb dítěte vytvořením vhodných podmínek a zabezpečených rodičem či vychovávatelem. K hlavní myšlence monografie závěr úvodu kapitoly přispívá doporučením rodičům/vychovávatelům, aby intenzivně společně s dítětem realizovali rozmanité činnosti, které identifikují pro rozvoj dítěte jako nevyhnutelné. V následujících podkapitolách druhé kapitoly je nejprve z hlediska biologického vývoje dítěte popsána zejména nervová, pohybová, trávicí a vylučovací soustava; poté je podrobně vyobrazen motorický vývoj dítěte od narození do 36 měsíců věku a poslední podkapitola má na zřeteli vývojové možnosti mozku, vývoj řeči a poznávacích funkcí. Diskutabilním se jeví tvrzení, že jedním z prostředků výchovy dětí do tří let je práce (s. 69).

Utvářené genderové identity v raném věku, kterému se autoři monografie věnují ve třetí kapitole, je v současné době ještě málo prozkoumané i teoreticky zpracované. Původní výsledky svých výzkumů uvedené ve vstupní kapitole na tomto místě autoři rozšiřují zařazením převzatých výsledků výzkumů her chlapců a děvčat s tématem utváření genderové identity. V tomto směru specifikují chování, jednání a reakce rodičů a okolí na chlapce či děvče, a to s odkazy na využitě zdroje.

Odborný výklad o hodnotách má v první části čtvrté kapitoly obecnou povahu, v další části se věnuje místu rodiny v tvorbě hodnotové orientace dítěte a poukazuje na úlohu komunikace v tomto procesu. Je zaměřen k dětem, ale bez bližšího určení věku. Jak staré dítě měl autor při zpracování textu na mysli? Dítěte raného věku se zcela jistě nebudou týkat zpracovaná podtémata „škola a hodnotová orientace“ nebo „masmédia a hodnotová orientace“, pojednání o nevhodných knihách, časopisech, určitých druzích hudby a zábavných místech. A dále: souhlasíme se sdělením, že právě v raném věku je velmi důležité poukázat na to, že existují nemateriální hodnoty, jako je láska, kamarádství a podobně (s. 135), ale chybí aspoň náznak „jak na to“.

Autorem uvedené výzkumy se jeví v otázce tvorby hodnotové orientace dítěte jako přínosné. Pátá kapitola je obsahem i rozsahem velmi rozsáhlá. V úvodu se věnuje metodám, principům a procesu výchovy. Obsahem je zřetelně zaměřená k výchově dítěte předmětného věku. Autor jasně, přehledně, jednoznačně uvádí východiska procesu rozvoje dítěte, která označuje za akceptovatelná. Z textu však vyplývá, že jsou nezbytná. Pedagogicky významná je část věnovaná strategii výchovy dětí. Z pohledu naplňování cíle monografie je tato úvodní část páté kapitoly jednou z nejkvalitněji zpracovaných, ne-li nejkvalitnější částí monografie.

Zpracování tématu „hry, hraní si“ v procesu výchovy dítěte raného věku v samostatné podkapitole páté kapitoly myšlenkově logicky navazuje na předchozí obsah. Téma se dotýká více oblastí – dětského hraní jako kulturní aktivity, členění hry v raném věku, úlohy dospělého v dětské hře a jejím rozvoji, podmínek a hodnocení hry i dalších záležitostí hry dítěte. Jednotlivé oblasti jsou prezentovány zajímavě a kontextuálně. Pokud však má být monografie zdrojem základních informací i pro rodiče a vychovávatele (s. 15), mohly být kategorie „hra a hraní si“ autorkou vymezené tak, jako jiné pojmy v ostatních kapitolách. „Hra a hraní si“ jsou přece jen pro rodiče i vychovávatele základní pojmy představující bázové procesy týkající se dětí raného věku.

Pojednání o podpoře rodičů a jejich úloze v životě dítěte v monografii, jejímž objektem je dítě raného věku, nemůže chybět a je zpracováno v další samostatné podkapitole páté kapitoly. Svě děti podporuje a rozvíjí většina rodičů. Jejich výchovný vliv je dvoustranným procesem a autor pro výchovné obohacování dětí rodiči uvádí doporučení. Obrací pozornost i na posilnění osobnostní výbavy rodičů a upozorňuje i na možné projevy narušené rodinné výchovy.

Je otázkou, proč následující dvě podkapitoly páté kapitoly obsahují v názvu komunikaci, a to komunikaci rodičů a komunikaci v rodině. Názvy vyvolávají dojem, že obsahové zaměření bude velmi podobné. Není tomu tak, a navíc tematické jádro každé podkapitoly je předně v něčem jiném než v komunikaci. První z nich v první řadě osvětluje sociální fenomény v rodině včetně vlivu kariéry otce a matky na její funkčnost, teprve následně přechází ke komunikaci otce s dítětem a pak vyjevuje vývoj řeči u dítěte. Druhá nejprve informuje čtenáře o procesu hodnocení, o trestech a odměnách, respektu, úctě, lásce... a ke komunikaci přechází v kontextu hodnocení. Uvedených 80 principů nehodnotící komunikace není vždy zaměřeno k dítěti raného věku.

Závěr teoretické části je v šesté kapitole věnován základním hygienickým, zdravotním a dalším požadavkům na péči o dítě; upozorňuje na některé běžné dětské nemoci, zdravotní ohrožení dětí a poskytuje informace, jak v některých život ohrožujících případech postupovat. Tato kapitola je zcela jistě spolu s úvodem páté kapitoly o metodách, principech a procesu výchovy a spolu s následujícím návrhem výchovného programu jednou z nejpřírodnějších částí monografie.

Podstatnou součástí monografie, jejím završením jak podle názvu, tak naplněním účelu, je *Rámcový výchovný program vychovávání dětí v ranom věku – východiska tvorby výchovného projektu*. Definuje účel, rámcové cíle vychovávání, uvádí ukázky konkretizovaných cílů, výchovné oblasti, rozpracované výchovné aktivity. Navržený výchovný projekt má, jak uvádějí jeho autoři, formu pedagogického projektu, je integrovaným tematicko-obsahovým a cílovým ztvárněním procesu vychovávání dítěte raného věku ve všech oblastech získávání zkušeností dítětem.

Publikace je v mnoha směrech průkopová. Je jednou z mála monografií zveřejňující výzkumná zjištění o vychovávání dítěte do tří let v posledním třicetiletí v česko-slovenském prostoru a má ambici přispět k zaplňování prázdného místa v této odborné literatuře. Obecně jsou prospěšná související teoretická pojednání, z nichž některé se různě podrobně věnují i novým, ryze současným otázkám, např. bilingvnímu vzdělávání, IT, utváření rodové identity. Otázkou však je, zda do této monografie patří všechny teoreticky zpracované myšlenky. Objektem, k němuž mělo být důsledně směřováno teoretické úsilí autorů, je dítě raného věku.

Pod vedením hlavního autora se na monografii podílelo dalších 13 autorů. Sladit takovýto tým k práci na jednom tématu směřujícímu ke komplementárnímu výsledku je obdivuhodné. Sdružení pohledů autorů dílčích v monografii zpracovaných témat, subjektů výzkumu a výzkumníků vyústilo v přitažlivý odborný výsledek. Je velkou škodou, že monografie nebyla vydána některým nakladatelstvím pro celoslovenský trh a že není distribuována i do českého prostředí.

Radmila Burkovičová
Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta